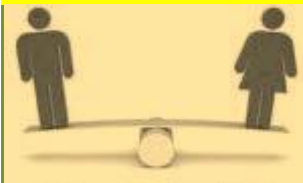

ГРУПА МОСТ

РОДНА РАВНОПРАВНОСТ

ПРИРУЧНИК ЗА НАСТАВНИКЕ И
НАСТАВНИЦЕ ОСНОВНИХ И
СРЕДЊИХ ШКОЛА

2011

ПРИРЕДИЛЕ:

РАДМИЛА ГОШОВИЋ, МАРИНА БОГДАНОВИЋ, ИВАНА ВИТАС

SADRŽAJ

Уводне напомене	4
1. Увод у родну равноправност: пол и род	5
2. Подела родних улога	10
3. Социјализација: учење родних улога	13
4. Дискриминација и родна равноправност	16
5. Знамените жене	28
6. Ми- некад и сад	34
7. Идеје за акцију	36
Литература	39

Уводне напомене

Родна равноправност значи елиминацију дискриминације и унапређивање једнакости између мушкараца и жена. Промовисање родне равноправности данас је један од важних задатака демократизације друштва. Због тога родна равноправност представља предуслов за остваривање демократије и поштовање људских права. Увођење родне равноправности у све токове политике један је од циљева кључних докумената које је усвојила Република Србија. Такав циљ је могуће постићи само ако се тема родне равноправности укључи у образовање и то на свим нивоима образовног ситета.

Образовање је снажан инструмент за демократизацију друштва и самим тим и промену традиционалних родних односа. Родна равноправност подразумева једнако третирање жена и мушкараца и одсуство сваке дискриминације. То питање се не тиче само жена већ целокупног друштва. Одатле проистиче да је држава дужна да на свим пољима спроводи политику која ће обезбедити да су жене и мушкарци једнаки у свим сферама јавног и приватног живота. У свим инструментима за увођење родне равноправности се наводи да је образовање једно од најважнијих поља деловања и прихвата се обавеза да се родна перспектива укључи у обуку наставника/ца као и да се планови, програми и садржаји образовања прилагоде том циљу.

У демократизованом друштву, школе би требало да буду места на којима се неће репродуковати модели који доводе до дискриминације, већ ће развијати могућности трансформације таквих модела у равноправност и сарадњу.

Упркос одређеим напорима, интегрисање родне перспективе у образовање до сада није остварено у нашем систему. Иницијално образовање наставног особља углавном не садржи теме родне равноправности, а када је у питању стручно усавршавање наставника и наставница изузетак чини програм *Родна равноправност* Групе МОСТ, који је акредитован код Завода за унапређивање образовања и васпитања.

Овај приручник је део пројекта *Родна равноправност у школи* Групе МОСТ који подржава Министарство рада и социјалне политике Републике Србије, Управа за родну равноправност и представља још један прилог напорима да се помогне увођење овако важне теме у наше школе.

Намера целокупног пројекта *Родна равноправност у школи* јесте да се покрене конструктивна промена ставова и уверења на добробит целокупног друштва. Циљ је упознавање са основним питањима родних односа, преиспитивање уврежених ставова, промишљање свакодневног искуства из другачије визуре и мотивисање за развој демократских односа. Поред развијања толеранције и прихватања разлика, жели се и подстицање конструктивних промена у родним односима. Промовисање родне равноправности увек има за циљ развој друштва у којем жене и мушкарци имају једнаку моћ у обликовању друштва и обликовању сопствених живота.

Приручник је намењен наставницима и наставницама основних и средњих школа, и требало би да допринесе повећању њихових знања и вештина за увођење родне равноправности у школску праксу: у наставне и ваннаставне активности, каријерно вођење ученика и ученица, као и подстицање њихове одговорности за активно деловање у прилог родне равноправности.

Осим тога, Приручник може да допринесе јачању општих педагошких компетенција наставника и наставница. Они ће имати прилику да испробају понуђена сценарија за часове који су дизајнирани у складу са концептом интерактивног, кооперативног и искуственог учења. Приручник је намењен наставном особљу које је прошло обуку у програму *Родна равноправност* и тако стекло основна знања и вештине потребне за увођење родне димензије у образовање.

Овај приручник је један у низу који су до сада направљени како би се омогућило наставном особљу да уведу ову тему у своје програме. Приручник је адаптирана и проширена верзија приручника који је направљен као део пројекта: *Школа за равноправност: први корак ка укључивању тематике родне равноправности у редовне програме за ученике/це у Србији* који су спровели Глас разлике и Центар за женске студије у Београду, 2005.

Приручник садржи поред уводних напомена сет радионица које постепено уводе у тематику родне равноправности. Радионице су дате у облику детаљних сценарија за часове који се могу реализовати у наставним и ваннаставним активностима у форми у којој се налазе у Приручнику а могу и да послуже као инспирација, подстрек наставницима да креирају нове форме рада којима се постижу постављени циљеви.

СЦЕНАРИЈА ЗА ЧАСОВЕ

1. УВОД У РОДНУ РАВНОПРАВНОСТ: ПОЛ И РОД

ЦИЉ:

Циљ ове радионице је да се ученици/е упознају са концептима пол, род и родне улоге.

ЗАДАЦИ:

- оспособљавање за анализу медијске репрезентације родних улога
- разумевање појмова „род“ и „пол“ и уочавање њиховог односа
- сагледавање социјалног карактера родних улога

Материјал за рад:

- 4 примерка различитих дневних (или недељних) новина, А4 папир, фломастери.

Прилог:

- *Родна репрезентација у дневној штампи* (за наставнике/це)
- *Жене у медијима* (за наставнике/це)
- *О полу и роду* (за ученике/це).

Извор: *Школа за равноправност - први корак ка укључивању тематике родне равноправности у редовне образовне програме у Србији*, Центар за женске студије, СIDA, Београд - прилагођено потребама ученика средње школе.

ОПИС АКТИВНОСТИ:

Први корак

Вежба „Мисија планета земља“.

Ученици/е се поделе у три или четири групе и наставник/ца их уведе у замишљену ситуацију:

Ви сте са планете Ксаокс и послати сте у веома важну мисију на Земљу. Ваша претходница је установила да на Земљи живе интелигентна бића која себе зову "људима", да се они међусобно доста разликују а првенствено по боји коже, језику, технолошкој развијености и стилу живота. Поред тога, претходна мисија је навела да се људи разликују по полу, али о томе ништа више нису умели да кажу. Због тога сте ви послати у нову мисију са задатком да опишете полове и објасните разлику.

Када сте стигли на Земљу догодио се велики пех. Људи су се прво веома уплашили и побегли су. Затим су се појавили неки у сивим оклопима који су били веома љути и почели су да вам прете уништењем. Све што имате од своје мисије јесу ове новине које сте у последњем моменту пре бекства успели да зgrabите из неке лименке. Имате програм за превођење, али не и времена јер вам је остало још само 20 минута до првог јављања Ксеоксу. Почните одмах да проучавате новине и пишете кратак извештај о људима и половима. Не заборавите, једини извор ваших информација јесу новине које имате.

Свака група прво припреми писани извештај који ће послати Ксеоксу, а затим «одигра извештавање» (чита извештај) о томе шта је сазнала о људима и њиховим половима (какви су, каква им је улога, у чему се све огледа разлика међу њима и сл.).

Други корак

Рефлексја на вежбу и дефинисање „рода“ и „пола.“

Наставник/ца подстиче ученике/це да именују шта је заједничко у овим извештајима, тј. да уоче главне феномене (нпр. писање у мушком роду, велика диспропорција у заступљености мушкараца и жена, различите тенденције у начину њиховог приказивања на фотографијама и сл.) и повежу их са реалним друштвеним улогама мушкараца и жена (како у Србији тако и у свету).

Наставник/ца дефинише пол и род: **“Пол”** се односи на **биолошке разлике** између жена и мушкараца. Те разлике су углавном **трајне и универзалне**. **“Род”** се односи на **улоге** жена и мушкараца **које су друштвено конструисане**. Начин на који једно друштво види улогу жене и мушкараца и шта од њих очекује (друштвена очекивања везана за родне улоге) зависи од низа фактора који могу бити: културни, политички, економски, друштвени и религиозни. На њега у истој мери утичу и обичаји, право, класна и етничка припадност, као и предрасуде које постоје у датом друштву. **Ставови и понашања према роду су научени и могу се мењати.**

На крају се ученицима/ама подели прилог: *О полу и роду*

Прилог 1: *Родна репрезентација у дневној штампи* (за наставнике/це)

Као основне карактеристике презентације полова у дневној и недељној штампи најчешће се наводе следеће чињенице: бројчана заступљеност, стране на којима се појављују у новинама, области којима се баве и улоге које имају у друштву, међусобни односи и изглед.

Бројчана заступљеност: мушкараца има више, важнији су, жене су заступљене у веома малом броју...

Што се тиче места у новинама: мушкарци се налазе на првим и најважнијим странама, док се жене налазе на «женским странама».

Области/улоге: мушкарци се баве спортом, политиком, бизнисом, техником, зарађивањем; они су субјекти рада, уз њих је везано оружје, униформе, аутомобили и техника; они диктирају стандарде, норме; жене не раде ништа што је важно; оне брину о деци, купују и забављају се или забављају мушкарце; њима су намењени савети за добар изглед. Особине и изглед: мушкарци су озбиљни, важни и намргођени, забринути и успешни, храбри, неустрашиви. Жене морају бити веома лепе и младе да би се појавиле у новинама; Они су «главе које говоре – јер имају шта да кажу», а оне су «тела о којима се говори» - оне су ту да се покажу. Одећа: жене су увек мање обучене (разголићене, «топлокрвније») Међусобни односи: полови живе заједно, али се међусобно игноришу; (Извор: подаци из презентација са већег броја семинара.)

Прилог 2: Жене у медијима (за наставнике/це)

Медији (новине, штампа) *одражавају (репрезентују)* нашу друштвену стварност. «Свет изгледа овако» - јесте порука коју нам медији шаљу.

Међутим, медији утичу и на *формирање стварности* и то кроз селекцију, навођење, истицање и фаворизовање одређене теме, догађаја, једног пола, одређених ставова и вредности, једаног погледа на свет – који искључује све друге. «Медијске поруке су системи репрезентације. Поруке не представљају догађаје, већ их производе»

«Модерни медији врло пажљиво култивишу пожељне представе о родним идентитетима и улогама.»

«Од гетоизације женских искустава и интересовања (женске рубрике у медијима) до искључивања жена из озбиљне штампе, информативни медији социјализују за неједнакост. С једне стране, забавни медији врше гетоизацију женских искустава тако што кухињу и спаваћу собу представљају као женске теме. То одражава јасно подељене сфере: приватну која припада женама и јавну која припада мушкарцима. С друге стране, забавни медији доприносе гламуризацији женске појавности: звезде и славне личности постају модели за идентификацију. Иако је стварност сасвим другачија, предрасуде о женама доминирају медијима». (Наводи из презентације: *Жене и медији: Искључивање рода*, Сњежана Миливојевић, Факултет политичких наука, Београд)

Прилог 3: О полу и роду (за ученике/це)

“Пол” се односи на биолошке разлике између жена и мушкараца. **Оне су углавном трајне и универзалне.** Појам “Род” се односи на друштвено конструисане улоге жена и мушкараца. Начин на који једно друштво види улогу жене и мушкарца и шта од од њих очекује (друштвена очекивања везана за родне улоге) зависи од низа фактора: културних, политичких, економских, друштвених и религиозних. На њега подједнако утичу: обичаји, право, класна и етничка припадност, као и предрасуде које су присутне у датом друштву. **Ставови и понашања према роду научени су и могу се мењати.** Разлике у поимању друштвених улога мушкараца и жена могу се уочити у различитим контекстима:

Друштвеном - различита очекивања од друштвених улога жена и мушкараца: мушкарац је глава породице и онај који зарађује; жена је она која рађа, храни и негује (децу и старе);

Политичком - разлике у начинима на које жене и мушкарци стичу и деле моћ и ауторитет: мушкарци су више присутни у националној и високој политици, жене су присутније на локалном нивоу и у локалној политици, која је повезана са њиховим улогама у домаћинству;

Образовном - разлике у могућностима стицања образовања и различитим очекивањима од девојчица и дечака: породица даје предност образовању дечака у односу на образовање девојчица; девојчице одлазе углавном на мање престижне школе, факултете, смерове.

Економском - разлике у могућностима у стицању каријере, учешћу у контроли финансија и других продуктивних вредности; коришћењу кредита и зајмова; власништву над земљом. (Преузето из *Гласа разлике* - Група за промоцију женских политичких права, glas.razlike@sezampro.rs)

Према дефиницији Савета Европе **род** је «друштвено конструисана дефиниција мушкарца и жене. То је друштвено обликовање биолошког пола, одређено схватањем друштвених задатака, деловања и улога приписаних мушкарцима и женама у јавном и приватном животу. То је културолошки специфична дефиниција фемининости и маскулиности и променљива је у зависности од контекста (време и социјални простор). Конструкција и репродукција рода заузима место и на индивидуалном и на друштвеном нивоу. Оба нивоа су једнако важна. Индивидуални ниво значи да људска бића кроз своје активности обликују родне улоге и норме и репродукују их прилагођавајући се очекивањима. Све је већа свест о томе да би род требало да буде узет у обзир на политичком и институционалном нивоу. Род није само друштвено конструисана дефиниција мушкарца и жене. То је и друштвено конструисана дефиниција односа између полова. У већини животних подручја ова конструкција садржи неједнак однос моћи, у којем постоји мушка доминација и женска субординација. У многим аспектима мушкарци са задацима, улогама, понашањем и вредностима које им се приписују више

се вреднују од жена и оног што се уз њих везује. Све се више препознаје та карактеристика друштва да је пристрасно, под утицајем мушког: мушка улога је преузета као норма за друштво као целину, што се рефлектује у политици и друштвеним структурама. Политика и структуре друштва често ненамерно репродукују родну неравноправност.» (Извор: *Спол и род под повећалом*, наведено према Lithander; 2000.)

2. ПОДЕЛА РОДНИХ УЛОГА

ЦИЉ:

Циљ ове радионице је да ученици/е сагледају и разумеју суштину поделе родних улога и стекну увид у то да та подела није природна него друштвено конструисана.

ЗАДАЦИ:

- уочавање постојања стереотипа у односу на родне улоге
- развијање свести о постојању невидљивог рада жена
- развијање критичког става према стереотипној подели родних улога

Материјал за рад:

- Листа са списком кућних послова (листе могу бити различите или исте за све групе), пано-папир, фломастери.

Прилог: Родне улоге (за ученике/це)

Извор: *Школа за равноправност - први корак ка укључивању тематике родне равноправности у редовне образовне програме у Србији*, Центар за женске студије, СIDA, Београд - прилагођено потребама ученика средње школе.

ОПИС АКТИВНОСТИ:

Први корак

Кућни послови

Ради се у малим групама. Свака група добије листу кућних послова. Учеснице/и имају задатак да анализирају листу кућних послова и да их класификују (сврстају) у односу на то да ли сваки од наведених послова у већој мери обављају жене-мајке, мушкарци-очеви, или га једнако обављају и жене и мушкарци.

Листа кућних послова треба да садржи: прање веша, пеглање, кување, прање посуђа, чишћење/усисавање, постављање стола за оброке, поспремање стола након оброка, свакодневну куповину намирница за кућу, одлазак на пијацу, бацање смећа, поправке кућних апарата, промену осигурача за струју, поправку аутомобила, точење горива за аутомобил, играње са децом, одвођење деце у вртић (школу), шетњу, помоћ деци у изради домаћих задатака, храњење мале деце, изостајање с посла (боловање) кад је дете болесно, брига о старим члановима домаћинства...

Ученици/е треба да додају на листу и друге послове који се обављају у њиховим породицама/кућама а који нису понуђени.

Анализа треба да укључи и следећа питања:

- Ко у кући чешће ради свакодневне а ко повремене послове?
- Ко је обављањем кућних послова више везан за кућни простор, а ко за спољни простор?
- Ко чешће чита новине?

- Постоје ли промене уобичајених улога жена (мајки) и мушкараца (очева) у обављању кућних послова и какве су оне? (Нпр.: да ли нечији отац чешће кува или пегла него мајка; да ли нечија мајка чешће поправља кућне апарате.)
- Зашто је извршена оваква подела? Како оваква подела утиче на запослене жене (мајке)?
- Које послове у кући обављају дечаци а које девојчице?

Други корак

Ученици/е извештавају о закључцима до којих су дошли у групама, а затим се води дискусија на нивоу целог одељења.

Дискусија може да буде подстакнута додатним питањима:

- Је ли ова подела послова природна или научена?
- Како оваква подела утиче на запослене жене (мајке)?
- Колико времена се потроши на свакодневне кућне послове (нпр. набавка и припрема хране, прање судова, поспремање куће)?
- Да ли је кућни рад посао као и сваки други, тј. да ли има своју цену (ако позовете неког да опере прозоре и очисти кућу да ли ће то коштати?)
- Ко у кући има више слободног времена?

Трећи корак

Наставник/ца излаже о родним улогама, традиционалној подели послова и неплаћеном кућном раду. (Прилог *Родне улоге*)

Могући исходи:

Очекује се да ученици/е немају велике тешкоће приликом разматрања традиционалне поделе послова између мушкараца и жена, како у приватном тако и у јавном животу. Потребно је јасно нагласити да поделе нису «природне», већ да су додељене на основу очекивања и обичаја који постоје у односу на улоге једног и другог пола, те да се могу мењати. Очекује се такође да ученици/е дођу до увида да је кућни посао посао неплаћени рад и да постоји неједнака расподела неплаћеног рада између жена и мушкараца.

Ученици би требало да разумеју да не постоји посао који неби могли да обављају и мушкарци и жене, укључујући и све врсте кућних послова.

Прилог: Родне улоге (за ученике/це)

Родне улоге су улоге које се додељују мушкарцима и женама на основу низа фактора (културних, политичких, економских, друштвених и религиозних), а не на основу њихових способности или вештина. Тако се послови у кући и нега и брига о породици традиционално приписују женама, док се мушкарцима традиционално приписују послови ван куће.

Економски процеси се одвијају у две кључне сфере:

у тзв. **приватној сфери**, коју карактерише производња намењена за употребу у сопственом домаћинству, и

у тзв. **јавној сфери**, у којој се одвија производња која је намењена за тржиште.

У послове који припадају приватној сфери спадају послови у кући, неговање деце и породице и они престављају неплаћени рад. Послови у јавној сфери су послови изван куће и они доносе зараду. Женама се традиционално приписује улога у приватној а мушкарцима у јавној сфери. Улога жена у приватној сфери види се као природна али се не препознаје и не вреднује као економски значајна јер не доноси зараду. Упркос томе, ова улога представља велики друштвени и економски допринос (од 20% - 40 % бруто националног дохотка).

Поред тога што обављају кућне послове, многе жене раде у јавној сфери (запослене су) па је њихов допринос у друштву двострук (двоструко оптерећење). Међутим, овај допринос рада у кући се не вреднује и остаје невидљив.

У развијеним земљама све је мање послова који се препознају као типично мушки или типично женски. Једнака расподела неплаћеног кућног рада између жена и мушкараца сматра се праведном, а одговорност за кућне послове подједнаком и заједничком и за мушкарце и за жене.

3. СОЦИЈАЛИЗАЦИЈА: УЧЕЊЕ РОДНИХ УЛОГА

ЦИЉ:

Циљ ове радионице је да ученици/е стекну увид у начине учења родних улога и последице које поделе родних улога имају на одрастање.

ЗАДАЦИ:

- уочавање «типичних/уобичајених» васпитних образаца који се односе на девојчице/девојке и на дечаке/младиће
- развијање критичког односа према «типичним/уобичајеним» васпитним обрасцима: уочавањ предности и ограничења која пружају доминантни васпитни обрасци

Материјал за рад:

- табла/пано-папир, фломастери/креда

Прилог:

- *О рекламама* (за наставнике/це)

Извор: *Школа за равноправност - први корак ка укључивању тематике родне равноправности у редовне образовне програме у Србији*, Центар за женске студије, CIDA, Београд - прилагођено потребама ученика средње школе.

ОПИС АКТИВНОСТИ:**Први корак**

Поделити учеснике/це у 3 или 4 групе и свакој од њих дати задатак на основу којег треба да се изведу закључци о начинима учења родних улога. Наставник/ца би требало са понуђене листе да изабере задатке који одговарају карактеристикама учесника/ца са којима изводи ову вежбу. Листи се могу додати и други слични задаци и радни материјали.

Листа задатака:

а) *Набројати* «типичне играчке за дечаке» и «типичне играчке за девојчице».

Разговарати у групи: Шта наведене играчке чини типичним за одговарајући пол? Да ли је могуће замислити другачију поделу играчака? Ако је то могуће, каква је та подела? Ако није, зашто је тако?

Набројати «типичне игре за дечаке - мушке игре» и «типичне игре за девојчице - женске игре» *Разговарати у групи:* Шта наведене игре чини типичним за одговарајући пол? Да ли је могуће замислити другачију поделу игара? Ако је то могуће, каква је та подела? Ако није, зашто је тако?

Набројати «типичне спортове за дечаке - мушке спортове» и «типичне спортове за девојчице - женске спортове». *Разговарати у групи:* Шта наведене спортове чини типичним за одговарајући пол? Да ли је

- могуће замислити другачију поделу спортова? Ако је то могуће, каква је та подела? Ако није, зашто је тако?
- b) *Сетити се* неколико реклама (нпр. рекламе за детерџенте, негу тела, храну, алкохол и сл.). Је ли могуће на основу рекламе установити коме је упућена, девојкама (женама) или мушарцима (младићима)? На основу чега се то види?
- c) *Сетити се* на који начин се родитељи понашају према девојчицама а на који начин према дечацима: чему их уче, саветују. Шта је намера различитог понашања родитеља према дечацима и девојчицама (шта се жели постићи)?

Други корак

Ученици/е извештавају о основним закључцима дискусије у групама. Затим установљавају сличности и разлике у понашању према младићима и девојкама или порукама које су им намењене.

Трећи корак

Разговарати о селедећем:

- ✓ Какве ефекте/исходе оваква подела играчака, игара, спортова, родитељских савета и улога има на дечаке, а какве на девојчице и како то утиче на формирање њихових осећања, ставова, одлука, избора, понашања?
- ✓ Које су могућности за развој особина и понашања отворене за дечаке, а које за девојчице?
- ✓ Која ограничења «типичне/уобичајене» поруке и понашање одраслих стављају пред дечаке, а која пред девојчице?
- ✓ Шта свако за себе може да предузме у ситуацији када се, наглашавањем родно утемељених разлика, ограничавају њихови избори и могућности?

Могући исходи:

Очекује се да свака група дође до увида о постојању разлике у порукама и понашању према дечацима и девојчицама (младићима и девојкама). Такође, очекује се да ученици/е понуде своја објашњења за настајање разлика и да дају идеје о томе на који начин то ограничава могућности за развој особина и понашања оба пола. Наставник/ца може да подстакне размишљање ученика/ца наводећи ситуације које су «обрнуте од типичних» (нпр. алпинисткиња, ритмички гимнастичар). Посебно би требало подржати идеје ученица/ка о начинима на које би се ова ситуација могла мењати, у школи и у кући.

Прилог: *О рекламама* (за наставнике/це)

Рекламе. У рекламама се женама поручује: «будите биће за друге а не за себе», «будите савршене да бисте се допале њима». Жене су у рекламама «објекти» или «украси направљени за очи мушкараца». Када је контекст за рекламу пословна атмосфера у којој се појављује жена, циљ је њен изглед, а не посао. Жена је у рекламама «лепа и млада», што не мора да будеслучај са мушкарцем. Шта год да рекламира жена, па била то и књига, у првом плану је њено тело. Поруке за жене јесу: будите савршене – лепе, згодне, вечно младе, заводљиве, узбудљиве, веселе, пожељне, секси, свестране...

Рекламе за мушкарце поручују: «чак и он који не зна да чисти ... он је успешан», «он је стручњак за машине, чак и за препарате за чишћење», он зна правила, чак и за кућне послове. Поруке за мушкарце су: буди активан, у тренду, уживај, имај контролу и моћ.

Рекламе садрже стереотипе о женама због којих би се могло рећи да је «реклама слика производа поред којег је жена». Жена је лепотица која рекламира робу својим присуством (сајам аутомобила је класичан пример). «Иза ове рекламне стратегије стоји претпоставка да се мушка подсвест пита: «да ли и она иде у комплету» или вероватноћа да уз производ иде и особа слична оној која га рекламира, ако се има довољно новца за куповину производа. Жена «не уводи производ у функцију, она га само показује, истовремено показујући и себе». Она «нема корисну улогу у кретању, стварању, делању». Њена позиција и њен изглед немају много варијација: «она је млада, умерено или провокативно (раз)одевена, зрачи пријазношћу и лакоумисленошћу, а често својом позом и изразом сугерише сексуалну податност». Када су ликови реклама мушкарци, они се јављају као различити типови, приказани у разноврсним идеалним ситуацијама; доступна су им разноврсна занимања, различити статуси и мноштво варијанти успеха у друштву; стереотипна слика мушкарца подразумева успех, који је праћен лакоћом и признањем.

(Извор: Александра Костић, Жене, мушкарци, рекламе и – дива, 2002.)

ЦИЉ:

- Циљ ове радионице је да се ученици/е упознају са постојањем дискриминације жена у друштву и значајем остваривања равноправности.

ЗАДАЦИ:

- стицање увида у положај жена у друштву код нас и у свету
- оспособљавање за процењивање степена остварености родне равноправности
- разумевање значаја родне равноправности за лични живот ученика/ца

Материјал за рад:

- *Жене у бројкама* - материјал за квиз
- Картице *Конвенција о елиминацији свих облика дискриминације жена* (скраћена и адаптирана верзија за потребе ове вежбе) (по 1 комплет за сваку малу групу).

Прилог: *Женска људска права* (за наставнике/це)

ОПИС АКТИВНОСТИ:

Први корак

Квиз. Поделити учеснике/це у 5 група. Свака група добија по једну листу са питањима о положају жена у свету и код нас у једној од следећих области: политика, економија, образовање, здравље и насиље. Задатак је да се између три понуђена одговора на свако питање изабере онај који је тачан (исправан број/процент). Када групе заврше рад, добијају листе са тачним одговорима и упоређују их са својим решењима.

Други корак

Презентација: свака група наглас чита питања са своје листе и тачне одговоре. Ученици/е заједно са наставником/цом анализирају и коментаришу статистичке податке о положају жена у наведеним областима.

Наставница подстиче дискусију питањима:

1. Јесте ли изненађени неким подацима? Зашто?
2. Сматрате ли праведном овакву расподелу моћи ? Зашто?
3. Где препознајете дискриминацију?

На крају овог корака наставник/ца информисе ученике да су због постојања дискриминације жена у различитим областима УН још пре 30 година донеле *Конвенцију о елиминацији свих облика дискриминације над женама*. Конвенција је ратификацијом постала део нашег законодавства

(Конвенција о елиминисању свих облика дискриминације жена, "Службени лист СФРЈ" - Међународни уговори, број 11/81).

Наставник/ца затим разјашњава појам женских људских права. Указује на то да се не ради о неким другим правима, већ да су у питању иста права за чије су спровођење и заштиту потребне посебне мере/механизми. Жене и мушкарци имају различиту улогу у друштву (различит положај) и зато не уживају своја права у једнакој мери и на исти начин. (Укратко објаснити историјат тог концепта и његов значај на глобалном нивоу).

Трећи корак

Наставник/ца свакој групи (4-5 ученика) даје по један комплет картица које садрже чланове *Конвенције* и најављује да ће се сада бавити процењивањем остварености појединих чланова *Конвенције* у нашем друштву. Он/а указује на чињеницу да у сваком друштву постоји разлика између нормативних, законских оквира (*de jure*), и онога што се дешава у животу, у пракси (*de facto*), да пракса нигде није идеална али да се може говорити о томе да су нека права у једном друштву више а друга мање остварена. То важи и за наше друштво. Задатак ученика/ца је да картице са члановима *Конвенције* сврстају у две категорије, „задовољавајуће“ и „незадовољавајуће“, на основу сопствене процене њихове остварености у **пракси** нашег друштва. Категорија „незадовољавајуће“, дакле, садржи чланове за чије је остварење потребно посебно друштвено деловање. Уколико се деси да ученици не могу неку картицу да сврстају у понуђене категорије картицу остављају по страни уз образложење.

Четврти корак

Презентација: свака група наглас чита назив чланова *Конвенције* које су сврстали у категорију „задовољавајуће“ и оних које су ставили у „незадовољавајуће“ (тј. оних чланова на чијој примени би посебно требало радити) и кратко образложи свој став. Такође образлажу због чега нису могли/е да се одлуче где да сврстају неки члан *Конвенције*, ако се таква ситуација деси.

Пети корак

У истим малим групама ученици/е из категорије „незадовољавајуће“ издвајају чланове *Конвенције* које сматрају **посебно важним** за себе (лично) и/или своје ближе окружење и на нивоу целог одељења саопштавају свој избор и наводе разлоге.

Радни материјал 1: ЖЕНЕ У БРОЈКАМА

ЕКОНОМИЈА

Задатак: Означите тачан податак за сваку од наведених информација.

Жене у целом свету чине активну радну снагу у	30%	40%	50%
Жене у земљама ЕУ чине активну радну снагу у	30%	44%	55%
Од свих сиромашних жене чине	50%	60%	70%
Власништво стечено у браку (у Србији) води се на име жена у	20%	30%	40%
Од укупног броја незапослених у Србији жене чине	46%	54%	66%
Разлика у висини плата између мушкараца и жена (у свету) је	12%	17%.	22%
Разлика у висини плата између мушкараца и жена (у Србији) је	12%	16%.	20%
Жене које су власнице приватних предузећа чине	1%	2,4%	3,6%
Жене на руководећим позицијама у свету чине	5%	10%	15%
Од укупне светске имовине жене су власнице	10%	1%	15%
Жена које су гувернерке у централним банкама земаља чланица ЕУ (2007) има	0%	5%	12%
Најчешћа старосна доб незапослених жена је	20 до 25	25 до 40	40 до 60
Вредност неплаћеног рада жена (у свету) је између	5 и 10%	10 и 35%	25 и 45%

ЕКОНОМИЈА

Тачни подаци су исписани *италиком* и означени сивом бојом.

Жене у целом свету чине активну радну снагу.	30%	<i>40%</i>	50%
Жене у земљама ЕУ чине активну радну снагу у	30%	<i>44%</i>	55%
Од свих сиромашних жене чине	50%	60%	<i>70%</i>
Власништво стечено у браку (у Србији) води се на име жена у	<i>20%</i>	30%	40%
Од укупног броја незапослених у Србији жене чине	46%	<i>54%</i>	66%
Разлика у висини плата између мушкараца и жена (у свету) је	12%	<i>17%.</i>	22%
Разлика у висини плата између мушкараца и жена (у Србији) је	12%	<i>16%.</i>	20%
Жене власнице приватних предузећа чине	1%	<i>2,4%</i>	3,6%
Жене на руководећим позицијама у свету чине	5%	<i>10%</i>	15%
Од укупне светске имовине жене су власнице	10%	<i>1%</i>	15%
Жене, гувернерке у централним банкама земаља чланица ЕУ (2007), чине	<i>0%</i>	5%	12%
Најчешћа старосна доб незапослених жена је	20 до 25	<i>25 до 40</i>	40 до 60
Вредност неплаћеног рада жена (у свету) је између	5 и 10%	<i>10 и 35%</i>	25 и 45%

НАСИЉЕ ПРЕМА ЖЕНАМА

Задатак: Означите тачан податак за сваку од наведених информација.

У свету насиље у браку доживи између	10 и 30%	20 и 50%	30 и 70%
Жене су жртве сексуалног насиља у	50%	70%	80%
У Србији физичко насиље у породици доживи свака	5. жена	3. жена	2. жена
Од свих жена које су због насиља затражиле помоћ од полиције, нису је добиле	24%	56%	79%
Већина случајева насиља према женама није стигла до суда и то је	71%	81%	91%
У Србији психичко насиље у породици доживи	свака ж.	свака 2.	свака 3.
Повреде жена које су последица физичког насиља јављају се у	30%	50%	70%
Заштиту од насиља жене траже у више од једне институције	35%	55%	70%
Употреба оружја или оруђа у насиљу према женама јавља се у сваком	5. случају	3. случају	2. случају

НАСИЉЕ ПРЕМА ЖЕНАМА

Тачни подаци су исписани *италиком* и означени сивом бојом.

У свету насиље у браку доживи између	10 и 30%	<i>20 и 50%</i>	30 и 70%
Жртве сексуалног насиља су жене у	50%	70%	<i>80%</i>
У Србији физичко насиље у породици доживи свака	5. жена	<i>3. жена</i>	2. жена
Од свих жена које су затражиле помоћ од полиције због насиља, нису је добиле	24%	56%	<i>79%</i>
Већина случајева насиља према женама није стигла до суда	<i>71%</i>	81%	91%
У Србији психичко насиље у породици искуси	свака ж.	<i>свака 2.</i>	свака 3.
Повреде као последице физичког насиља јављају се у	30%	50%	<i>70%</i>
Заштиту од насиља жене траже у више од једне институције	35%	55%	<i>70%</i>
Употреба оружја или оруђа у насиљу према женама јавља се у сваком	<i>5. случају</i>	3. случају	2. случају

ОБРАЗОВАЊЕ

Задатак: Означите тачан податак за сваку од наведених информација.

У односу на укупан број неписмених у свету, жене чине	1/2	2/5	2/3
Међу децом која не иду у школу (у свету), девојчице чине	1/2	2/3	3/4
У односу на укупан број неписмених у РС, жене чине	20%	60%	80%
У односу на мушкарце, жена без завршене основне школе има	2 x више	3 x више	4 x више
Од укупног броја високообразованих у Р Србији жене чине	45%	50%	60%
Број професорки у односу на мушкарце на универзитетима у РС је	10%	20%	30%
Асистенткиња на факултетима има	24%	44%	64%
Жена са завршеном специјализацијом у односу на мушкарце (2000.) има	30%	45%	60%
Жена декана има	9%	13%	15%

ОБРАЗОВАЊЕ

Тачни подаци су исписани *италиком* и означени сивом бојом.

У односу на укупан број неписмених у свету, жене чине	1/2	2/5	<i>2/3</i>
Међу децом која не иду у школу (у свету), девојчице чине	1/2	<i>2/3</i>	3/4
У односу на укупан број неписмених у РС, жене чине	20%	60%	<i>80%</i>
У односу на мушкарце, жена без завршене основне школе има	2 x више	<i>3 x више</i>	4 x више
Од укупног броја високообразованих у Р Србији жене чине	45%	50%	<i>60%</i>
Број професорки у односу на мушкарце на универзитетима у РС је	10%	<i>20%</i>	30%
Асистенткиња на факултетима има	24%	<i>44%</i>	64%
Жена са завршеном специјализацијом у односу на мушкарце (2000.) има	30%	45%	<i>60%</i>
Жена декана	9%	<i>13%</i>	15%

ПОЛИТИКА И УПРАВЉАЊЕ

Задатак: Означите тачан податак за сваку од наведених информација.

Жене у парламентима у свету представљају	18%	25%	30%
Жене обављају извршне функције власти у	1%	3%	5%
Жене су у Републичком парламенту у Србији (2008.) заступљене у	21%	25%	30%
Председнице општина	15%	10%	4%
Амбасадорке РС	3%	7%	39%
Жене на министарским местима у влади РС (2008.)	10%	16%	22%
У основним и средњим школама у Републици Србији запослено је 71% жена. Директорки је	42%	43%	57%
Број земаља у свету у којима нема жена на јавним функцијама је	25	33	48
Жена у Парламенту Европске Уније има	15%	31%	42%
Жене, председнице парламената у свету	9%	11%	15%
Министарке у владама у свету	5%	7%	9%
Жене на министарским функцијама у владама земаља чланица ЕУ (2007)	24%	28%	35%
У 20. веку председница држава било је	2	9	12

ПОЛИТИКА И УПРАВЉАЊЕ

Тачни подаци су исписани *италиком* и означени сивом бојом.

Жене у парламентима у свету представљају	<i>18%</i>	25%	30%
Жене обављају извршне функције власти у	<i>1%</i>	3%	5%
Жене су у републичком парламенту у Србији (2008.) заступљене у	<i>21%</i>	25%	30%
Председнице општина	15%	10%	<i>4%</i>
Амбасадорке РС	3%	7%	<i>39%</i>
Жене на министарским местима у влади РС (2008.)	10%	<i>16%</i>	22%
У основним и средњим школама у Републици Србији запослено је 71% жена. Директорки је	42%	<i>43%</i>	57%
Број земље у свету у којима нема жена на јавним функцијама је	25	33	<i>48</i>
Жена у Парламенту Европске Уније има	15%	<i>31%</i>	42%
Жене, председнице парламената у свету	9%	<i>11%</i>	15%
Министарке у владама у свету	<i>5%</i>	7%	9%
Жене на министарским функцијама у владама земаља чланица ЕУ (2007)	<i>24%</i>	28%	35%
У 20. веку председница држава су било је	2	<i>9</i>	12

ЗДРАВЉЕ

Задатак: Означите тачан податак за сваку од наведених информација.

У Србији је просечна старост мушкараца 39 а жена 41,5 година, а очекивана дужина живота жена се	смањује	не мења	повећава
Једно домаће истраживање каже да је више од једног абортуса имало	35%	50%	75%
Девојчице до 19 година су више заражене вирусом СИДЕ (свет)	2 пута	3 пута	5 пута
Међу одраслима, болести везане само за жене чине (свет)	1/5	1/3	1/2
Адолесценткиње које се не обраћају гинекологу чине	23%	47%	55%
Међу трудницама анемију има свака	5	7	10
Стопа рака грлића материце у периоду 1991/1996. повећана је	25%	35%	40%
Рак дојке има свака	3. жена	8. жена	12. жена
Број малолетничких трудноћа који је претходних година регистрован у једном округу у Србији износи	35	135	235
Обољења репродуктивних органа код жена у порасту су за	25%	40%	55%

ЗДРАВЉЕ

Тачни подаци су исписани *италиком* и означени сивом бојом.

У Србији је просечна старост мушкараца 39 а жена 41,5 година, а очекивана дужина живота жена се	<i>смањује</i>	не мења	повећава
Једно домаће истраживање каже да је више од једног абортуса имало	35%	<i>50%</i>	75%
Девојчице до 19 година су више заражене вирусом СИДЕ (свет)	2 пута	3 пута	<i>5 пута</i>
Међу одраслима, болести везане само за жене чине (свет)	1/5	<i>1/3</i>	1/2
Адолесценткиње које се не обраћају гинекологу чине	23%	<i>47%</i>	55%
Међу трудницама анемију има свака	5	7	<i>10</i>
Стопа рака грлића материце у периоду 1991/1996. повећана је	25%	35%	<i>40%</i>
Рак дојке има свака	3. жена	<i>8. жена</i>	12. жена
Број малолетничких трудноћа који је претходних година регистрован у једном округу у Србији износи	35	<i>135</i>	235
Обољења репродуктивних органа код жена су у порасту за	25%	<i>40%</i>	55%

Радни материјал 2:

Картице: *Конвенција о елиминисању свих облика дискриминације жена*
(скраћена и адаптирана верзија за потребе ове вежбе)

(1) ДЕФИНИЦИЈА ДИСКРИМИНАЦИЈЕ ЖЕНА

Свака разлика, искључивање или ограничење који се чине на основу пола, а који имају за последицу или сврху наносење штете или ускраћивање остваривања права жена на основу једнакости мушкараца и жена, људских права и фундаменталних слобода на политичком привредном, друштвеном, културном, грађанском или било ком другом основу.

Напомена: ова картица служи за упознавање ученика/ца са дефиницијом дискриминације а не за сврставање у неку од категорија.

(2) ЕЛИМИНИСАЊЕ ДИСКРИМИНАЦИЈЕ

Осуђује се дискриминација жена у свим њеним облицима и води политика елиминације дискриминације жена.

(3) РАЗВОЈ И ЕМАНЦИПАЦИЈА ЖЕНА

Обезбеђен је потпун развој и напредак жена, у свим областима, посебно политичкој, друштвеној, економској и културној, како би им се гарантовало остваривање и уживање права човека и основних слобода равноправно с мушкарцима.

(4) ПОЗИТИВНА АКЦИЈА ЗА ЖЕНЕ

Предузимају се посебне привремене мере од стране државе, чији је циљ да се убрза остварење равноправности мушкараца и жена (нпр. квоте за мање заступљен пол на изборним листама, кредитни програми за подстицање женског предузетништва.)

<p>(5) (а) ПРОМЕНА СОЦИЈАЛНИХ И КУЛТУРНИХ МОДЕЛА ПОНАШАЊА Предузимају се мере:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ ради измене друштвених и културних обичаја у погледу понашања мушкараца и жена да би се отклониле предрасуде, као и уобичајена и свака друга пракса заснована на схватању о инфериорности или супериорности једног или другог пола или традиционалној улози мушкараца, односно жена (политика афирмације равноправности, равноправност у медијима и представљању у уџбеницима и сл.) 	<p>(5) (б) ПРОМЕНА СОЦИЈАЛНИХ И КУЛТУРНИХ МОДЕЛА ПОНАШАЊА Предузимају се мере:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ да породично васпитање обухвати и правилно схватање материнства као друштвене функције и признање заједничке одговорности мушкараца и жена у подизању и развоју деце, подразумевајући да се у свим случајевима мора, пре свега, водити рачуна о интересима детета.
<p>(6) ЗАБРАНА ТРГОВИНЕ ЖЕНАМА Предузимају се мере, укључујући и законодавне,</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ ради сузбијања свих облика трговине женама. 	<p>(7) (а) РАВНОПРАВНОСТ ПОЛОВА У ПОЛИТИЧКОМ И ЈАВНОМ ЖИВОТУ</p> <p>Обезбеђено је право жена да:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ гласају и да буду биране у сва тела која се бирају путем јавних избора.
<p>(7) (б) РАВНОПРАВНОСТ ПОЛОВА У ПОЛИТИЧКОМ И ЈАВНОМ ЖИВОТУ</p> <p>Обезбеђено је право жена да:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ учествују у креирању и спровођењу владине политике и ✓ да заузимају руководеће положаје и ✓ обављају све јавне функције на свим нивоима власти. 	<p>(7) (ц) Равноправност полова у политичком и јавном животу</p> <p>Обезбеђено је право жена да:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ учествују у раду невладиних организација и удружења која се баве јавним и политичким животом у земљи.
<p>(8) РАВНОПРАВНО УЧЕШЋЕ ЖЕНА У МЕЂУНАРОДНИМ ОДНОСИМА</p> <p>Женама је обезбеђена могућност да под једнаким условима с мушкарцима,</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ представљају своје владе на међународном нивоу, као и да учествују у раду међународних организација. 	<p>(9) ЈЕДНАКА ПРАВА У ВЕЗИ СА ДРЖАВЉАНСТВОМ</p> <p>Женама су призната једнака права као и мушкарцима</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ да стекну, промене и задрже држављанство као и ✓ једнака права у вези са држављанством њихове деце. ✓ Промена држављанства мужа не утиче аутоматски на држављанство супруге.

<p>(10) ЈЕДНАКО ПРАВО НА ОБРАЗОВАЊЕ</p> <p>Женама су обезбеђена једнака права као и мушкарцима у погледу</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ доступност свим нивоима образовања. 	<p>(11) (а) ЈЕДНАКО ПРАВО НА РАД</p> <p>Женама је обезбеђено једнако право на рад као и мушкарцима, а посебно:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ право на једнаке могућности запошљавања.
<p>(11) (б) ЈЕДНАКО ПРАВО НА РАД</p> <p>Женама је обезбеђено једнако право на рад као и мушкарцима, а посебно:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ право на слободан избор професије и запослења. 	<p>(11) (в) ЈЕДНАКО ПРАВО НА РАД</p> <p>Женама је обезбеђено једнако право на рад као и мушкарцима, а посебно:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ право на једнак третман за једнак рад и једнак третман при оцењивању квалитета рада.
<p>(11) (г) ЈЕДНАКО ПРАВО НА РАД</p> <p>Женама је обезбеђено једнако право на рад као и мушкарцима, а посебно:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ право на социјалну заштиту <p>право на здравствену заштиту и заштиту на раду, укључујући и заштиту биолошких и репродуктивних функција жена.</p>	<p>(11) (д) ЈЕДНАКО ПРАВО НА РАД</p> <p>Обезбеђено је да се жене заштите од:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ давања отказа због трудноће или породилског одсуства.
<p>(11) (ђ) ЈЕДНАКО ПРАВО НА РАД</p> <p>Обезбеђено је:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ плаћено породилско одсуство, ✓ мрежа установа за бригу о деци, ✓ посебна заштита жена за време трудноће на оним радним местима за која је доказано да су штетна за труднице. 	<p>(12) ЈЕДНАКО ПРАВО НА ЗДРАВСТВЕНУ ЗАШТИТУ</p> <p>Обезбеђене су посебне здравствене услуге које се односе на трудноћу, порођај, постпорођајни период као и бесплатне услуге тамо где је неопходно.</p>
<p>(13) ЈЕДНАКОСТ У ДРУГИМ ОБЛАСТИМА ПРИВРЕДНОГ И ДРУШТВЕНОГ ЖИВОТА</p> <p>Обезбеђена је равноправност мушкараца и жена у другим областима привредног и друштвеног живота а посебно:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ право на банкарске зајмове, хипотекарне и друге врсте финансијских кредита. 	<p>(14) ПОСЕБНА ПРАВА СЕОСКИХ ЖЕНА</p> <p>Обезбеђено је право жена у сеоским подручјима да, на основу равноправности мушкараца и жена, учествују у развоју села и да од тога имају користи, а посебно њихово право на:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ здравствену заштиту, укључујући информације, савете и услуге у вези с планирањем породице, ✓ стицање свих врста обуке и образовања, ✓ организовање група за самопомоћ и задруга како би оствариле једнак приступ привредним делатностима путем запошљавања или обављања самосталне делатности, ✓ учешће у свим активностима месне заједнице,

(14) ПОСЕБНА ПРАВА СЕОСКИХ ЖЕНА

Обезбеђено је право жена у сеоским подручјима да, на основу равноправности мушкараца и жена, учествују у развоју села и да од тога имају користи, а посебно њихово право на:

- ✓ адекватне животне услове, посебно у погледу становања, хигијенских услова, електричне енергије и снабдевања водом, саобраћаја и веза.

(15) Једнакост пред законом

Женама је обезбеђено је једнако право пред законом као и мушкарцима укључујући:

- ✓ права у грађанским питањима;
- ✓ право закључивања уговора и управљања имовином;
- ✓ поступање у свим фазама поступка на судовима и пред судијама;
- ✓ правну способност жена;
- ✓ слободу кретања, избора пребивалишта и избора боравишта.

(16) ЈЕДНАКОСТ У БРАКУ И ПОРОДИЧНИМ ОДНОСИМА

1. Обезбеђена је равноправност жена и мушкараца у свим питањима која се односе на брак и породичне односе, а посебно је обезбеђено:

- ✓ једнако право на склапање брака,
- ✓ једнако право на слободан избор брачног друга,
- ✓ једнака права и одговорности у браку и приликом развода,
- ✓ једнака родитељска права и обавезе у односу на децу, без обзира на брачни статус,
- ✓ једнака права да слободно и одговорно одлучују о планирању породице,
- ✓ једнака права и одговорности у погледу старатељства, туторства, управљања имовином и усвајања деце или сличних институција ако постоје у националном законодавству. У свим случајевима интереси деце морају бити на првом месту,
- ✓ једнака лична права мужа и жене, укључујући право на избор породичног имена, професије и занимања,
- ✓ једнака права оба брачна друга у погледу власништва над имовином, односно стицања, управљања, уживања и отуђивања имовине, без обзира на то да ли се ово обавља бесплатно или за знатну материјалну награду.

Прилог: Женска људска права

Период од 1976. до 1985. проглашен је у УН-у *Декадом жена: једнакост, развој и мир*.

Најзначајнији резултат активности из те декаде било је усвајање **Конвенције о елиминацији свих облика дискриминације жена (CEDAW) 1979. године.**

За потребу увођења појма „женских људских права“ у међународно право наводе се следећи разлози: постојање различитих родних улога, облици и последице дискриминације различити су за жене и мушкарце, дискриминација жена је системска и глобална.

Због тога су 1993. године на *Конференцији о људским правима у Бечу* донети *Декларација и Програм акције*, који уводе појам женских људских права (human rights of women) и позивају на повећану интеграцију женских права у корпус људских права УН. У том документу се истиче:

"Људска права жена и девојчица су неотуђиви, интегрални и недељиви део универзалних људских права. Потпуна и једнака партиципација жена у политичком, грађанском, економском, социјалном и културном животу на националном, регионалном и међународном нивоу, и искорењивање свих облика дискриминације на темељу пола, јесу приоритетни циљеви међународне заједнице... Људска права жена треба да буду саставни део активности УН у подручју људских права, укључујући промовисање свих инструмената људских права која се односе на жене. (Бечка декларација.)

На четвртој Светској конференцији о женама, која је одржана 1995. године у Пекингу, усвојена је **Платформа за акцију**, у којој се дефинишу кључне области деловања. То су: сиромаштво, образовање, здравље, насиље, оружани сукоб, привреда, одлучивање, институционални механизми, медији, околина, деца, институционални и финансијски споразуми.

Најважније тело УН-а које се бави заштитом женских људских права је **Комисија за статус жена** која заседа сваке године.

5. ЗНАМЕНИТЕ ЖЕНЕ

ЦИЉ:

Циљ ове радионице је упознавање са улогом жена у историји и савременом друштву, другачијом од уобичајене у којој је ова улога недовољно видљива и изучавана.

ЗАДАЦИ:

- Упознавање са знаменитим женама из наше и савремене светске историје које су имале истакнуту улогу у друштву.
- Развијање свести о различитим могућностима које су жене имале кроз историју.
- Истицање колико су стереотипне улоге ограничавајуће и указивање на широке могућности у бирању будуће професије.
- Стварање могућих узора за ученице

Материјал за рад:

- *Знамените жене*- материјал за квиз
- ПП презентација *Знамените жене*
- пројектор/ компјутер са екраном

Прилог:

- Знамените жене-материјал за квиз (за ученике/це)
- Знамените жене – текст (за наставнике/це)
- ПП презентација *Знамените жене*

ОПИС АКТИВНОСТИ:

Први корак

Рад се одвија у групама. Када се ученици/е поделе у 3 групе, свака група добија свој списак имена жена и њихових професија. Списак је исечен на појединачне примере па је задатак да се споје имена жена са њиховим професијама. Прва група добија првих 5 имена и професија, друга има списак од 6-10, трећа од 11-15, четврта од 16-21. Распоред је важан због каснијег приказивања на екрану.

Други корак

Када заврше задатак спајања имена са професијама, прва група чита своје одговоре а наставник/ца приказује на екрану слике знаменитих жена и даје

тачне одговоре уз кратко излагање о биографији жене и њеном историјском доприносу. Друга, трећа и четврта група настављају са одговорима и на крају се проглашава победничка група која је имала највише тачних одговора.

Трећи корак

Наставник/ца резимира на крају и указује на различите околности у којима су поменуте жене радиле. Посебно се истиче колико су својим радом и успехом померале границе које су им биле постављене. Наставник/ца отвара разговор о томе колико су групама биле познате историјске чињенице и изабране знамените жене. Такође указује да постоји велики број жена на које се ученице могу угледати када бирају своју будућу професију и истиче чињеницу да су данас сва поља доступна и дечацима и девојчицама.

Могући исходи:

Ученици/е ће вероватно имати мало тачних одговора али сама динамика рада би требало да им буде интересантна. Чињеница да се одговори не поклапају са приказаном сликом на екрану требало би да развије свест код ђака колико је улога жена невидљива и мало присутна у њиховом образовању и искуству. Могући исход је да поменути примери инспиришу ученице да прошире своје узоре и спектар избора.

Радни материјал 1: ЗНАМЕНИТЕ ЖЕНЕ

ПРВА ГРУПА

1. ЛАУРА БАСИ

2. МАГА МАГАЗИНОВИЋ

3. ЈЕЛИСАВЕТА НАЧИЋ

4. РОЗА ПАРКС

5. ДРАГА ЉОЧИЋ

ДРУГА ГРУПА

6. АМЕЛИЈА ЕРХАРТ

7. МАРИНА АБРАМОВИЋ

8. КСЕНИЈА АТАНАСИЈЕВИЋ

9. КАТАРИНА ИВАНОВИЋ

10. ВАНГАРИ МАТАИ

ТРЕЋА ГРУПА

11. МИЛИЦА СТОЈАДИНОВИЋ СРПКИЊА

12. БАРБАРА ЛИСКОВ

13. МАРИЈА КИРИ

14. ДРАГА ДЕЈАНОВИЋ

15. ОЛЕМП де ГУЖ

ЧЕТВРТА ГРУПА

16. ИСИДОРА ЖЕБЕЉАН

17. ВАЛЕНТИНА ТЕРЕШКОВА

18. БЕСИ КОЛЕМАН

19. ЈУНКО ТАБЕИ

20. ЏЕЈН ГУДАЛ

21. БЕРТА фон ЗУТНЕР

ПРОФЕСИЈЕ

Научница и прва жена у Европи која је предавала на факултету .

Прва новинарка у Србији, касније отвара прву школу авангардног плеса

Прва жена која је завршила архитектуру и запослила се у државној служби у Србији

Одбила да уступи место белцу у аутобусу чиме започиње борба за грађанска права афроамериканца

- Прва лекарка у Србији
- Прва жена која је прелетела Атлански океан
- Најславнија уметница перформанса данас
- Прва доценткиња на Београдском универзитету на катедри за филозофију, 1924.
- Прва сликарка у Војводини, била је ванредна чланица Српског ученог друштва.
- Прва африканка која је добила Нобелову награду, позната еко активисткиња.
- Песникиња, једна од првих жена која се појављује у јавном животу Србије.
- Добила је Турингову награду (Нобел за рачунарство) за програмске језике који су омогућили стварање персоналних компјутера.
- Добила је две Нобелове награде за науку.
- Прва српска феминисткиња, године 1869. објављује књигу *Еманципација Женскиња*.
- Објавила 1791. *Декларацију о правима жене и грађанке*.
- Композиторка, дописна чланица САНУ.
- Прва жена која је летела у космос.
- Прва Афроамериканка авијатичарка у САД
- Прва жена која се попела на Монт Еверест
- Једна од најзначајнијих научница 20. века, испитивала је понашање животиња
- Пацифисткиња и прва жена која је добила Нобелову награду за мир, објавила књигу *Доле оружје*.

ЗНАМЕНИТЕ ЖЕНЕ – текст (за наставнике/це)

1. ЛАУРА БАСИ - Научница и прва жена у Европи која је предавала на факултету у Италији.
2. МАГА МАГАЗИНОВИЋ - Прва новинарка у Србији која је 1905 објавила чланак «Образовање женскиња у Србији». Позната је по првој школи авангардног плеса коју је отворила 1910.
3. ЈЕЛИСАВЕТА НАЧИЋ - Прва жена која је завршила архитектуру и запослила се у државној служби у Србији 1902. године. Степенице које воде на Калемегдан које и данас користимо, изграђене су по њеном пројекту.
4. РОЗА ПАРКС - Одбила да уступи место белцу у аутобусу у доба расне сегрегације у САД чиме започиње борба за грађанска права афроамериканца.
5. ДРАГА ЉОЧИЋ - Прва лекарка у Србији. Завршила је студије медицине у Цириху 1878.
6. АМЕЛИЈА ЕРХАРТ - Прва жена која је прелетела Атлански океан
7. МАРИНА АБРАМОВИЋ - Најславнија уметница перформанса данас.
8. КСЕНИЈА АТАНАСИЈЕВИЋ - Прва доценткиња на Београдском универзитету на катедри за филозофију, 1924. Била је прва жена која се професионално бавила филозофијом код нас и објавила је велики број чланака и књига.
9. КАТАРИНА ИВАНОВИЋ - Прва сликарка у Војводини, постала је ванредна чланица Српског ученог друштва 1876.
10. ВАНГАРИ МАТАИ - Прва жена из Африке која је добила Нобелову награду, позната еко активисткиња. Нобелову награду је добила због предане борбе за људска права и посебно права жена. Позната је по оснивању покрета *Зелени појас* који је у Африци ангажовао огроман број сиромашних жена и мушкараца у сађењу заштитног појаса шума.
11. МИЛИЦА СТОЈАДИНОВИЋ СРПКИЊА - Песникиња, једна од првих жена која се појављује у јавном животу Србије, од 1850 почиње да објављује своје песме.
12. БАРБАРА ЛИСКОВ - Добила је Турингову награду (такозвана нобелова награда за рачунарство) за програмске језике који су омогућили стварање персоналних компјутера.
13. МАРИЈА КИРИ - Добила је две Нобелове награде за науку.
14. ДРАГА ДЕЈАНОВИЋ - Прва српска феминисткиња, године 1869. објављује књигу *Еманципација Женскиња*.
15. ОЛЕМП де ГУЖ - Објавила 1791. *Декларацију о правима жене и грађанке*.
16. ИСИДОРА ЖЕБЕЉАН - Композиторка, дописна чланица САНУ.
17. ВАЛЕНТИНА ТЕРЕШКОВА - Прва жена која је полетела у космос 1961. године. Имала је само 25 година када је у свемирској летелици Восток облетела земљу 48 пута. Остала је једина жена која је сама летела у свемиру током три дана.
18. БЕСИ КОЛЕМАН - Прва афроамериканка која је постала авијатичарка. Двадесетих година прошлог века била је прослављена по учешћу на аеро митинзима. Пилотску школу је

завршила у Француској јер у Америци тог времена, жене нису могле да се уче за пилоте.

19. ЈУНКО ТАБЕИ - Прва жена која се попела на Монт Еверест 1975. године.
20. ЏЕЈН ГУДАЛ – Поред Марије Кири, најпознатија научница 20. века. Цео живот је посветила испитивању примата и променила наше виђење понашања животиња. Почела је рад у Африци само са школом секретарице али је њен допринос науци био толики да је докторирала на Кембриџу без формалне дипломе.
21. БЕРТА фон ЗУТНЕР - Пацифисткиња и прва жена која је добила Нобелову награду за мир 1906. године, објавила је књигу *Доле оружје*.

6. МИ-НЕКАД И САД

ЦИЉ:

Циљ ове радионице је да ученици/е сагледају родне улоге које су дефинисане кроз лично искуство и породичну историју.

ЗАДАЦИ:

- уочавање стереотипа о родним улогама, који воде порекло из личног и породичног животног искуства.
- развијање свести о присутности „невидљивог“ рада жена, на основу примера из личног искуства и породичне историје.
- критичко сагледавање стереотипног приступа у дефинисању родних улога.

Материјал за рад:

- А4 папир и фломастер за сваког ученика.

ОПИС АКТИВНОСТИ:

Први корак

Ученици/це раде индивидуално. Сваки ученик/ца линијама подели А4 папир на 3 дела. У сваком од делова ученице визуално представљају најважнија очекивања/обавезе које је имала њихова бака (у првом делу) њихова мајка (у другом делу) и која се односе на њих (у трећем делу папира). Дечаци визуално представљају очекивања која су се односила на њиховог деду, оца и оно што се очекује од њих.

Други корак

Ученици/е се добровољно јављају да представе своју породичну историју и лично искуство у погледу родних улога. Наставник/ца их не прозива јер је овде реч о личним искуствима па је веома важно да ученик/ца сам/а одлучи жели ли да своје искуство подели са другима.

Представљање тих искустава може да буде праћено питањима којима се подстиче сагледавање родних улога које су биле заједничке за више генерација (бака, мајка, ученица) као и подручја у којима је дошло до промене (прогресивне или регресивне):

- Је ли дошло до неке промене у родним улогама?
- Које су то промене и какве су?
- Јесу ли се сачувале неке улоге?
- Је ли та подела родних улога праведна?

Трећи корак

Наставник/ца резимира дискусију указујући на позитивне промене у родним улогама између три генерације али и на опстанак извесних

стереотипних улога, што се рефлектује не само на породичне већ и шире на друштвене односе, нпр. у сфери запошљавања, бриге о деци и младима, образовања и сл.).

Могући исходи:

Очекује се да ученици/е немају велике тешкоће приликом разматрања традиционалне поделе послова између мушкараца и жена, како у приватном тако и у јавном животу претходних генерација. Могуће је да млади не виде јасно своје личне родне улоге, као ни разлике које постоје у очекивањима између дечака и девојчица, у њиховој генерацији нпр. у погледу учешћа у кућним пословима, избора будућег занимања, преузимања различитих облика одговорности уредности, изгледа, начина забављања и сл. Наставник/ца може додатним питањима да подстакне ученике/це на размишљања о родним улогама које имају.

7. ИДЕЈЕ ЗА АКЦИЈУ

ЦИЉ:

- Циљ ове радионице је да се ученици/е наведу на размишљање о сопственом учешћу у унапређивању родне равноправности.

ЗАДАЦИ:

- развијање осетљивости за родну равноправност
- развијање активног става и спремности за ангажовање у акцијама у корист родне равноправности.

Материјал за рад:

- Табела: Идеје за акције у прилог родне равноправности - радни лист за сваку групу
- велики лист папира за постер.

Прилог:

- *Врсте акција у прилог родне равноправности* (за наставника)
- *Могуће идеје за акцију за родну равноправности* (за наставника).

ОПИС АКТИВНОСТИ:

Први корак

Наставник/ца најпре указује да ће се на овом часу сви заједно бавити размишљањем о томе на који начин би ученици/е могли да допринесу родној равноправности и истиче да је смисао тог размишљања и детаљног планирања и извођења акција (чиме ће се бавити на наредним часовима) - решавање неког проблема. Проблем може да буде недовољно поштовање или кршење неког права (или више права) које гарантује *Конвенција о забрани свих облика дискриминације жена*, и то права једне девојчице/девојке/жене или групе девојчица/девојака/жена. Ученици/е се упознају са типовима акција (пројеката) чији је циљ остваривање родне равноправности.

Други корак

Ученици/е раде у малим групама. Свака група добија радни лист - табелу *Идеје за акцију за родну равноправност*.

Ученицима се каже да неколико минута, свако за себе, размисле о томе шта би све могли да ураде како би допринели остваривању родне равноправности. Могу да се сете чланова *Конвенције* које су на прошлом часу издвојили/е као најважније за њих лично и/или њихово ближе

окружење. Своја размишљања ученици/е размењују у малим групама и заједно попуњавају радни лист, уписујући своје идеје у понуђене колоне. (Реконструкција женске историје, учење нових социјалних вештина и социјалне акције.)

Трећи корак

Презентација: Свака група чита своје идеје за акцију и то по колонама, а наставник/ца их записује на унапред припремљен пано. Тако настаје заједничка листа идеја за "Акцију за родну равноправност." Овај пано ће се користити када ученици/це буду одлучивали о конкретној акцији коју ће реализовати.

Радни материјал:

Табела: *Идеје за акције у прилог родне равноправности*

Задатак: Упишите своје идеје за акцију у одговарајуће колоне.

	РЕКОНСТРУКЦИЈА ЖЕНСКЕ ИСТОРИЈЕ	УЧЕЊЕ НОВИХ СОЦИЈАЛНИХ ВЕШТИНА	СОЦИЈАЛНЕ АКЦИЈЕ
1.			
2.			
3.			
4.			
5.			
6.			

Прилог 1: Врсте акција у прилог родне равноправности (за наставнике/це)

ВРСТЕ АКЦИЈА У ПРИЛОГ РОДНЕ РАВНОПРАВНОСТИ
<p>Можемо разликовати следеће типове акција или пројеката чији је циљ остваривање родне равноправности:</p> <p>РЕКОНСТРУКЦИЈА ЖЕНСКЕ ИСТОРИЈЕ</p> <p>Биографије изузетних жена (акције усмерене на упознавање и откривање доприноса жена историји, уметности, науци, спорту итд. Пројекти чији је циљ да се невидљивост женског доприноса исправи и учини доступним и видљивим.</p> <p>УЧЕЊЕ НОВИХ СОЦИЈАЛНИХ ВЕШТИНА</p> <p>Исправљање традиционалног васпитавања (акције усмерене на учење вештина које развијају социјалну експанзивност и асертивност за девојчице и социјалну одговорност и емпатију за дечаке).</p> <p>СОЦИЈАЛНЕ АКЦИЈЕ</p> <p>Акције за увођење поступака, мера и механизма за успостављање једнаких шанси (путем кампања, лобирања, стручних анализа и израда конкретних измена...)</p>

Прилог 2: Могуће идеје за акцију за родну равноправности (за наставнике/це)

	РЕКОНСТРУКЦИЈА ЖЕНСКЕ ИСТОРИЈЕ	УЧЕЊЕ НОВИХ СОЦИЈАЛНИХ ВЕШТИНА	СОЦИЈАЛНЕ АКЦИЈЕ
1.	<p>Проналажење и презентовање биографија жена које су биле <u>прве</u> жене у одређеној професији или су још увек ретке жене у неким од професија, нпр.:</p> <ul style="list-style-type: none"> - прва жена космонаут или све жене које су до сада летеле у свемир - прва жена авијатичар или жене пилоти/авијатичари у нашој земљи - жене које су биле министраке у нашој земљи - жене, председнице држава и премијерке у свету у 20. веку 	<p>Ученици/е тимски истражују и припреме презентације о положају жена у Србији.</p>	<p>Ученици/е тимски истражују тему насиља у породици и мерама које се код нас и у свету предузимају за његово сузбијање (нпр.: сигурне куће, СОС-телефони за жене и децу жртве насиља и сл.).</p>
2.	<p>Ученици/це позову госте, нпр. неколико бака да дођу и разговарају са њима о томе шта су учили/е када су биле девојчице и да ли им је то користило касније у животу. Која права су недостајала у њиховом детињству ?</p>	<p>Ученици/е индивидуално или тимски истражују и напишу есеј о женама које су дале значајан допринос развоју науке, уметности и друштва у целини (бирају поље делатности).</p>	<p>Ученици/е организовано посете <i>Женске студије</i> или неку женску невладину организацију у свом граду (или претражују Интернет) и напишу новински чланак о тој посети.</p>
3.		<p>Ученици/е истражују и напишу есеј о томе ко су људи или групе људи који обезбеђују заштиту РР?</p>	<p>Ученици/е пишу новинама писмо у којем подржавају/критикују/промовишу активности из области родне равноправности.</p>
4.		<p>Ученици/е истражују како су приказани мушкарци и жене у медијима.</p>	<p>Ученици/е тимски пишу пројекат да би га реализовали и тиме довели до жељених промена у школи или локалној заједници</p>

5.		Ученици/е истражују како су приказани мушкарци и жене у уџбеницима и лектири.	Ученици/е тимски праве радни материјал за друге (млађе) ученике/це.
6.			Ученици/е организују такмичење у илустровању и производњи плаката и сл.

Приручници и литература за наставнике/се:

- Игњатовић, Т., Малетин Б., Богдановић, М., Мрше, С., *Родна равноправност*, Приручник за едукаторе/ке (за интерну употребу), Пројекат: *Основни програм едукације о родној равноправности за наставнице/ке основних и средњих школа у Србији*, CARE, CIDA, Београд 2002;
- Игњатовић Т. и Богдановић М., *О родној равноправности у образовању*, Приручник за едукаторе/ке (за интерну употребу), Пројекат: *Школа за равноправност: први корак ка укључивању тематике родне равноправности у редовне програме за ученике/це у Србији*, Глас разлике, Центар за женске студије, Београд, 2005.
- Хоџић, А., Бијелић, Н., Цесар, С., *Спол и род под повећалом*, Приручник о идентитетима, сексуалности и процесу социјализације, CESI, Загреб 2003;
- Јањушевић, Б., Гудовић, М., Милић, М., Вучај, С., *Економско оснаживање за девојке: Приручник са збирком текстова*, Жене на делу, Београд 2003;
- Игњатовић Т., Панић М., Галоња А., Малетин Б., *Жене и политички утицај*, Глас разлике – група за промоцију женских политичких права, Београд 2003;
- Петрушић Н., ур., *Путеви остваривања родне равноправности и једнакох могућности – од идеје до праксе*, приручник за лица и тела задужена за равноправност полова у општини, Савет за равноправност полова Владе републике Србије, Београд 2007.
- Стојановић, С. : *Џуди Чикаго, The Dinner Party*, у: *Феминистичке свеске 5-6*, Аутономни женски центар, Београд 1996;
- Маринковић, С., *Типичан женски и мушки лик у уџбеницима природе и друштва*, Психологија 3-4, стр. 225-240, Београд 1999;
- Јарић И., *Зачарани круг: Уџбеничка представа – односи међу половима*, у: Росандић, Р. и Пешић, В. (уреднице): *Ратништво, патриотизам, патријархалност*, Центар за антиратну акцију, Београд 1999;

- Јарић И., Родни стереотипи, у: Полни стереотипи, Нова српска политичка мисао, , стр. 5 – 21, Београд 2002;
- Костић, А., Жене, мушкарци, рекламе и – дива, у: Полни стереотипи, Нова српска политичка мисао, стр. 127 – 147, Београд 2002;
- Требјешанин, Ж., Стереотипи о жени у српској култури, у: Полни стереотипи, Нова српска политичка мисао, стр. 91 – 107, Београд 2002;
- Николић, Л., *Метаморфозе мушких и женских стереотипа на филму*, у: Полни стереотипи, Нова српска политичка мисао, стр. 107- 127, Београд 2002;
- Благојевић, М., (приредила) Мапирања мизогиније у Србији, АЖИН, стр. 31- 59, 2000;
- Савић, С. *Жена сакривена језиком медија*, Женске студије 10, Београд, 1998;
- Папић Ж. и Склевицки Л. (прир.), *Антропологија жене* (зборник), Библиотека XX век, Просвета, Београд 1983;
- Склевицки, Л., *Коњи, жене, ратови итд.: Проблем утемељења историје жена у Југославији*, у: Коњи, жене, ратови, (одабрала и приредила Дуња Рихтман Аугуштин), Друга, Загреб 1996;
- Бранковић, Б., *Мушка памет и женско срце: релације интелектуалних способности и самовредновања код надарених*, 2003.
- Милојевић И. и Марков С., *Увод у родне теорије*, Медитерран, Нови Сад, 2011
- Мршевић, З., *Ка демократском друштву, родна равноправност* Институт друштвених наука, Београд, 2011

Документи и извештаји

- Национална стратегија за побољшање положаја и унапређивање равноправности полова (2009 - 2015) Влада Републике Србије, Београд, 2008.
- Вучковић Шаховић, Невена, *Конвенција о правима детета*, Југословенски центар за права детета, Београд 1999;
- *Конвенција о елиминацији свих облика дискриминације према женама*, Службени лист СФРЈ, Међународни уговори, бр. 11/1981.

- *Образовање у функцији смањења сиромаштва; Родни аспекти сиромаштва, У: Стратегија за смањење сиромаштва у Србији, Влада републике Србије, Београд 2003;*
- *Алексић, И. и Лукић М., Жене 2000. Истраживање о статусу женских права у Централној и Југоисточној Европи и новонасталим независним државама, Србија – Извештај, Међународна фондација за људска права у Хелсинкију, 2000;*
- *Конвенција о елиминацији свих облика дискриминације према женама – Иницијални извештај државне заједнице Србија и Црне Гора за период 1992 – 2003. годину, радна верзија, 2004.*

Izvori podataka

- Millennium Development Goals: Education, Gender Equality,
- <http://www.developmentgoals.org/Education.htm>;
- http://www.developmentgoals.org/Gender_Equality.htm (6/8/2004)
- Уједињене нације www.un.org
- Главни индикатори тржишта рада, Међународна организација рада www.ilo.org
- Интерпарламентарна унија www.IPU.org
- Светска здравствена организација www.who.int
- УНИЦЕФ www.unicef.org
- Светска организација за храну www.fao.org
- ЕУ Парламент www.europarl.eu.int
- Савет Европе <http://www.conventions.coe.int/>
- Стање и изазови за родну равноправност, сад и овде, SCAN Агенција за истраживачко развојне послове, Нови Сад, 2002.
- Бирај да би могла да правиш изборе, Глас разлике, 2001.
- Где су жене? Глас разлике, 2001.